

2. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал – К: Центр навчальної літератури, 2007. – 307с.

3. Пономарев В. П. Концепция экономической безопасности предприятия / В. П. Пономарев // Бизнес-информ. – 1999. – №15. – С.16-20

4. Холт Р. Н. Основы финансового менеджмента / Р. Н. Холт ; [пер.с англ.] – М.: Дело, 1995. – 128с.

УДК 334.735

Бабенко С. Г., Драбовський А. Г.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДИ КООПЕРАТИВНИХ СИСТЕМ: ПРОСТІ ТА СКЛАДНІ СИСТЕМИ

Подано характеристику організаційної концепції природи кооперативних систем. Здійснено класифікацію кооперативних систем за ступенем їх складності. Проведено теоретичний аналіз простих і складних кооперативних систем.

Ключові слова: кооперативні системи, організаційна концепція природи кооперативних систем, прості та складні кооперативні системи, грошовий дохід, капіталізація, декооператизація, економічна ефективність.

Babenko S. G., Drabovskiy A. G.

ORGANIZATIONAL CONCEPTION OF NATURE COOPERATIVE SYSTEMS: SIMPLE AND DIFFICULT SYSTEMS

The detailed description of organizational conception of nature of the co-operative systems is given. Classification of the co-operative systems is carried out after the degree of their complication. The theoretical analysis of the simple and difficult co-operative systems is conducted.

Keywords: co-operative systems, organizational conception of nature of the co-operative systems, simple and difficult co-operative systems, money profit, capitalization, economic efficiency

Вступ. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, який характеризується глибокими трансформаційними процесами, широкого поширення набули дослідження генетичної природи кооперативних систем. В процесі ринкового реформування такі дослідження є особливо актуальними, оскільки неврахування генетичної природи національної кооперативної системи може призвести до її повного чи часткового виродження.

Дослідженню проблеми природи кооперативних систем присвячені праці багатьох вітчизняних учених. Над її вирішенням працювали такі науковці, як Апопій В., Башнянин Г., Копич І., Рехлецький Є., Турянський Ю., Чупик І. та інші. Однак, проаналізувавши значний масив літератури з кооперативної проблематики, ми дійшли висновку, що серед науковців немає єдиної точки зору

стосовно природи кооперативних систем, а теоретичні дослідження різних кооперативних систем за ступенем їх складності майже не проводилися.

Постановка завдання. Ціллю дослідження є характеристика організаційної концепції природи кооперативних систем, їх класифікація за складністю організації та теоретичний аналіз простих і складних кооперативних систем.

Результати дослідження. У сучасній кооперативній літературі можна чітко виділити чотири концепції природи кооперативних систем – капіталістичну, соціалістичну, кооперативістську та організаційну. Прихильники організаційної концепції стверджують, що кооперативні системи – це специфічна форма організації господарської діяльності, породжена процесами диференціації та інтеграції праці, капіталу тощо. Природу кооперативної

діяльності прихильники цієї концепції шукають на боці такого об'єктивного економічного процесу, як інтеграція, чи кооперація господарської діяльності. Трактують коопераційні системи, яке дають прихильники організаційної концепції більш-менш відповідає дійсності, коли йдеться про найпростіші форми коопераційних об'єднань. Головною їх ознакою є те, що в них слабо диференційована праця, а поняття власників і працівників повністю збігаються. Якщо не виходити за межі простих коопераційних систем, то їх чисто організаційне визначення можна вважати таким, що більш-менш відповідає дійсності. Однак, за межами цих простих коопераційних систем організаційний підхід дедалі більше стає неспроможним, недосконалим і неповним.

Теоретичний аналіз простих коопераційних систем долає на своєму шляху значні труднощі, незважаючи на те, що за характером організації прості коопераційні системи справді дуже прості і зумовлюється це тим, що власником всіх основних виробничих ресурсів виступає кожен член кооперації. А це, в остаточному підсумку, спричиняє те, що в простих коопераційних системах грошовий дохід також є невіддиференційованим, у ньому не можна виокремити такі частини, як заробітна плата, рента, процент і нормальний прибуток. Це, так би мовити, синкретичний грошовий дохід, який характерний для будь-якого простого товарного виробництва чи простих товарних систем. Прості коопераційні системи, як і система простого товарного виробництва є системами, в яких майже завжди відсутній будь-який надлишок економічного прибутку над його нормальною частиною. Якщо стояти на суто теоретичних позиціях, то в простих економічних системах економічні витрати й економічний дохід мають абсолютно однакову структуру і є тотожними за обсягом (1):

$$MI=W+R+Z+P_n=MC \quad (1)$$

А це означає, що в таких системах чистий прибуток як певний надлишок економічного прибутку над його нормальною частиною практично не формується. Цей емпіричний факт дає нам підстави кваліфікувати такі чисті коопераційні системи як системи з нульовим чистим прибутком, або як системи з нормальним прибутком. Результативність економічного функціонування таких систем завжди дорівнює одиниці, тому їх можна назвати економічними системами з одиничною економічною ефективністю. Разом з тим такі прості коопераційні системи є системами чисто екстен-

сивними, оскільки у них співвідношення приростів (чи середніх величин) економічних результатів і економічних витрат також є одиничним, чи нормальним [1-5].

Оскільки прості коопераційні системи мають екстенсивний характер, у них панівними є екстенсивні методи господарювання, витратна еластичність результатів є близькою до одиниці або дорівнює їй (2):

$$E_{p-c}=TMP:TMC=1 \text{ або } \approx 1, \quad (2)$$

де E_{p-c} – витратна еластичність результатів простих К-систем.

Це також дає нам підстави кваліфікувати ці системи як коопераційні системи з одиничною витратною еластичністю економічних результатів [2, 6-9].

Другим типом коопераційних систем є складні коопераційні системи, для яких характерним є процес внутрішньої диференціації праці і капіталу: економічною основою їх існування виступають уже поділ праці, спеціалізація та інтеграція [10-15]. В складних коопераційних системах поняття власників і працівників часто не збігаються, що є свідченням їх певної капіталізації.

Якщо оцінювати коопераційні системи з цих позицій, то можна умовно виділити кілька їх характерних типів:

- некапіталістичні складні коопераційні системи (для яких характерна деяка тотожність власників і працівників);
- квазікапіталістичні складні коопераційні системи (в яких значна частина працівників не є власниками коопераційного майна і працює за наймом);
- гіперкапіталістичні складні коопераційні системи (в яких частка найманої праці значно перевищує рубіж в 50% і досягає максимально можливої позначки).

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки ми спостерігаємо процес гіперкапіталізації перехідних коопераційних систем, що означає їх декооперацію. Це ще раз показує те, що істинні коопераційні системи – це лише прості коопераційні системи. Будь-яке ускладнення неминує їх капіталізує, а тому боротися за абсолютну чистоту коопераційної ідеї – це те саме, що боротися проти прогресу. Коопераційна економічна ідея майже ніколи не буває чистою, досконалою, ми завжди маємо справу з тією чи іншою мірою деформованою, чи модифікованою, коопераційною ідеєю.

У контексті викладеного можемо виокремити кілька ступенів розвитку процесу декоопера-

тизації кооперативних систем і, відповідно, кілька функціональних типів цієї декооператизації:

- квазідекооператизація, яка набула значного розвитку за умов квазікапіталістичних складних кооперативних систем і незначної частки найманої праці в структурі їх робочої сили.
- власне декооператизація, яка відбувається здебільшого за умов формування капіталістичних складних кооперативних систем і вже значної частки найманої праці.
- гіпердекооператизація, яка проявляється за умов гіперкапіталізації складних кооперативних систем.

Якщо процес декооператизації кооперативних систем оцінювати з позицій його впливу на економічну ефективність їх функціонування, то можна дійти таких висновків: по-перше, декооператизація по-різному проявляється в короткотривалому, довготривалому і гіпердовготривалому ринкових періодах; по-друге, вона також по-різному впливає на ефективність функціонування економічної, соціальної і духовної сфер кооперативних систем. Найбільш позитивні економічні наслідки декооператизації має в короткотривалому ринковому періоді. Вона сприяє значному підвищенню економічної ефективності функціонування певних кооперативних систем. Однак, у довготривалому ринковому періоді економічна ефективність від неї стабілізується на певному рівні. Цей теоретичний висновок практично означає, що продовжувати розвиток декооператизації можна, але це не дасть ні позитивних, ані негативних ефектів.

У гіпердовготривалому ринковому періоді декооператизація має вже здебільшого негативні економічні наслідки, спричиняє різке або хоча б значне зниження економічної ефективності функціонування тих чи інших кооперативних систем. В ході здійснення такої гіпердовготривалої декооператизації формується такий її особливий тип, як негативна (“дефективна”) декооператизація.

Загалом декооператизація – це дуже багатоплановий економічний процес і тлумачити її можна по-різному. В цьому дослідженні ми розуміємо її як такий економічний процес, що розвивається внаслідок зміщення структури робочої сили в бік збільшення частки найманої, однак декооператизація може розвиватися і за умов зміщення в структурі кооперативної власності в бік збільшення такої її частки як особисто-пайова власність (і відповідного скорочення загальноколективної частки). І перша, і друга декооператизація за характером є капіталістичною чи, точніше,

прокапіталістичною. Однак, для чіткої теоретичної фіксації їх необхідно розмежувати і термінологічно. На нашу думку, першу варто було б назвати соціально-економічною, оскільки вона безпосередньо пов'язана і породжена відповідною зміною структури соціально-економічної сфери кооперативних систем – форм власності, а другу – капіталістичною декооператизацією, оскільки вона породжується змінами і трансформацією відносин найманої праці та зміною структури робочої сили.

Щоправда, як позитивні, так і негативні наслідки декооператизації значною мірою „гасяться”, чи стримуються зворотним їй процесом, який можна назвати а-декооператизацією. Її суть полягає в тому, що за певних умов кооперативні системи не лише декооператизуються, а й соціалізуються, діє ціла низка факторів, яка збільшує частку загальноколективної власності та розширює інститут пайовиків-працівників за рахунок і в умовах широкого, скажімо, акціонування кооперативного капіталу. А тому сучасний розвиток складних кооперативних систем є двояким: з одного боку вони посилено декооператизуються, з іншого – діє прямо протилежна тенденція їх трансформації, коли вони вже навпаки, в суто кооперативному аспекті продовжують свій історичний розвиток, неухильно самовідновлюючи свою кооперативну природу. Таке самовідновлення власної кооперативної природи кооперативних систем здійснюється не автоматично, а за певних умов, за певної кооперативної політики. І ця політика повинна провадитися в напрямі пошуку шляхів активного розширеного відтворення кооперативних системи за рахунок реінвестицій. Щоправда, активна політика реінвестування та розширеного відтворення в кооперативних системах не спроможна повністю подолати негативні наслідки декооператизації, може лише дещо їх стримати. За такої політики негативні економічні ефекти декооператизації, скажімо, в гіпердовготривалому ринковому періоді, не знижуються повністю, а лише “пом'якшуються”.

Отже, якщо ми маємо на меті хоча б до деякої міри зберегти кооперативну природу складних кооперативних систем, то повинні спряувати усі зусилля на те, щоб відповідні кооперативні системи успішно розвивалися в динамічному плані, якнайшвидше виходили зі стану глибокого економічного спаду і переходили на шлях сталого економічного розвитку, який можливий лише за активної інвестиційної та інноваційної діяльності і, особливо, реінвестиційної діяльності. Отже, проблема самозбереження кооперативних систем зво-

диться до проблеми ефективного використання кооперативного капіталу.

Складні кооперативні системи характеризуються не лише специфікою розвитку процесу диференціації праці і капіталу, а й особливостями формування грошових доходів [15-20]. В процесі переходу від простих до складних кооперативних систем і під впливом розвитку процесу диференціації праці та капіталу в складі загального грошового доходу будь-якої кооперативної структури також починають чітко відокремлюватися її різні складові, особливо така складова, як нормальний прибуток. У простих кооперативних системах, як уже було зазначено вище, нормальний прибуток, якщо і формувався, то виключно як недиференційована частка загального грошового доходу. Зумовлено це тим, що в простих кооперативних системах власник, працівник і управлінець – це одна особа.

Ми вже визначили прості кооперативні системи як системи з нормальною, одиничною, а можливо, навіть з донормальною (доодиничною) економічною ефективністю функціонування. В таких економічних загальні економічні доходи є, як правило, менші від загальних економічних витрат. Вони тому є меншими, що в таких протопростих кооперативних системах нормальний прибуток або взагалі не формується, або формується в розмірах, значно менших об'єктивно зумовлених витратами підприємницьких здібностей. У гіперпростих кооперативних системах майже ніколи не ставиться за мету отримати навіть нормальний прибуток, такі системи цілком задовольняються тим рівнем грошового доходу, який забезпечує нормальну заробітну плату.

Аналізуючи особливості формування загального грошового доходу в складних кооперативних системах, треба враховувати той факт, що вони бувають різними за ступенем складності: квазіскладними, власне складними, гіперскладними, або навіть мегагіперскладними. Не будемо давати конкретну характеристику кожному з перелічених підтипів складних кооперативних систем, а сконцентруємо увагу на вивченні власне складних систем. Для них характерно те, що загальний грошовий дохід є вже таким, який допускає формування не тільки нормального прибутку, а й наднормального (чистого прибутку) як певного надлишку над ним, що має значні економічні наслідки для розвитку і функціонування складних кооперативних систем.

По-перше, ці складні кооперативні системи вже можуть функціонувати як інтенсивні системи, витратна еластичність економічних результатів яких більша за одиницю. По-друге, такі інтенсивні складні кооперативні системи одночасно виступають як економічні системи з над нормальною (надодиничною) економічною ефективністю. В них грошовий дохід є більшим за загальні грошові витрати на величину так званого наднормального прибутку, який, з одного боку, є свідченням певної капіталізації складних кооперативних систем, а з іншого – дає змогу провадити послідовну політику реінвестування, внаслідок чого стабілізується або й розширюється загально-колективна частка кооперативної власності, що навпаки, відновлює і посилює власне кооперативну природу кооперативних систем.

Висновки. Трагування кооперативних систем з позицій організаційної концепції є недостатньо повним, недостатньо точним, оскільки воно відповідає дійсності лише тоді, коли мова йде про найпростіші кооперативні об'єднання. Прості кооперативні системи є екстенсивними системами з нормальною (одиничною) економічною ефективністю. Такі системи в певному розумінні є найбільш досконалими, найбільш кооперативними системами, однак вони не можуть постійно відновлювати свою кооперативну природу і під час конкурентної боротьби руйнуються або декооперативуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башнянин Г. И. Экономическое изменение: структура, принципы, функции / Г. И. Башнянин – Львов: Світ, 1994. – 248 с.
2. Башнянин Г. І. Розвиток квазіекстенсивних економічних систем в умовах економічного гіперспаду / Г. І. Башнянин, І. М. Копич. // Проблеми становлення маркетингу і зовнішньоекономічного комплексу в перехідних економіках: Збірник наукових праць. – Львів: ЛКА, 1996. – С. 104-107.
3. Виробничі системи в перехідних економіках / [Г. І. Башнянин, І. В. Бойчук, Б. В. Дубовий, А. В. Роміх] – Львів: Коопосвіта, 1999. – 382 с.
4. Башнянин Г. І. Про періодичну матрицю економічних систем / Г. І. Башнянин – Львів: ЛКА, 2003. – 115 с.
5. Башнянин Г. І. Ефективність капіталізації і лібералізації економічних систем в умовах ринкової транзиції: методологічні проблеми метро-

логічного аналізу / Г. І. Башнянин, Ю. І. Турянський. – Львів: ЛКА, 2008. – 480 с.

6. Башнянин Г. І. Трансформація кооперативного бізнесу системи споживчої кооперації в перехідній економіці України / Г. І. Башнянин, Є. А. Рехлецький, Л. С. Томашик. // Споживча кооперація України: історичні та соціально-економічні аспекти. – К.: Вісті..., 1996. – С. 121-125.

7. Башнянин Г.І. Про типологізацію виробничих економічних систем / Г. І. Башнянин, В. С. Загорський, І. М.Копич. // Вісник Державного університету „Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Збірник науково-прикладних праць № 2. – Львів.: ДУЛП. 1997. – С. 86-92.

8. Башнянин Г. І. Ефективність функціонування кооперативних систем в перехідних умовах / Г. І. Башнянин // Проблеми розвитку споживчої кооперації України в ринковому середовищі: Збірник наукових праць. Ч. 1. – Львів: Коопосвіта, 1998. – С. 69-76.

9. Башнянин Г. І. Ринкові економічні системи: проблеми становлення, функціональної структуризації і типологізації / Г. І. Башнянин, І. М. Копич, М. П. Слюсарчик – Львів: ЛКА, 2001. – 212 с.

10. Бабенко С. Г. Розвиток системи відносин споживчої кооперації України в умовах перехідної економіки: Дис. канд. екон. наук / С. Г. Бабенко – К.: КДУ, 1996. – 21 с.

11. Бабенко С. Г. Про типові деформації кооперативних систем в перехідних економіках / С. Г. Бабенко // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Вип. 10. – Львів: ЛКА, 2001. – С. 226-236.

12. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем в перехідній економіці / С. Г. Бабенко – К.: Наукова думка, 2003. – 332 с.

13. Рехлецький Є. А. Про соціальну організацію системи споживчої кооперації / Є. А. Рехлецький. // Інтеграція економічних інтересів споживчої кооперації в національно-державні інтереси України. – Львів: ЛКА, 1997. – С. 81-82.

14. Рехлецький Є. А. Кооперативний капітал в умовах переходу до ринку: Дис. канд. екон. наук / Є. А. Рехлецький – Львів: ЛКА, 2002. – 184 с.

15. Рехлецький Є. А. Основні особливості форм підприємництва у споживчій кооперації перехідного періоду / Є. А. Рехлецький // Вісник Львівської комерційної академії. – 1997. – Т. 2. – Ч. 2. – С. 66-71.

16. Башнянин Г. І. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування / Г. І. Башнянин, І. М. Копич, І. О. Чупик. – Львів: ЛКА, 2001. – 182 с.

17. Башнянин Г. И. О периодической матрице экономических систем / Г. И. Башнянин – Львов: ЛКА, 2004. – 159 с.

18. Башнянин Г. І. Метрологічні економічні системи: вступ у загальну теорію і методологію формування економічних параметрів / Г. І. Башнянин – Львів: Новий Світ – 2000, 2005. – 1083 с.

19. Економічні системи: монографія. Т. 1 / [за ред. Г. І. Башнянина]. – Львів: ЛКА, 2006. – 484 с

20. Башнянин Г. І. Ефективність дерегуляції економічних систем перехідного типу: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г. І. Башнянин, Г. С. Третяк. – Львів: ЛКА, 2008. – 502 с.

УДК 339.378

Дмитренко І. А.

ВИДИ РОЗДРІБНОЇ МЕРЕЖІ ТА ЇХ СУЧАСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Характеризується стан та тенденції розвитку роздрібно-торгівельної мережі, узагальнюються особливості різних форм та видів роздрібних торговельних підприємств, пропонуються напрями удосконалення видового різноманіття роздрібно-торгівельної мережі.

Ключові слова: внутрішня торгівля, роздрібна торгівля, роздрібна торговельна мережа, типи роздрібно-торгівельної мережі, види роздрібно-торгівельної мережі.